

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ СЛАВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 398(497.2)

Катя Михайлова
(Болгарія)

БОЛГАРСЬКА ФОЛЬКЛОРИСТИКА: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається історія польових досліджень, архівування та опублікування фольклорних матеріалів у Болгарії від початку Болгарського Відродження, з часу заснування Болгарського літературного товариства у Браїлі (1869) (нині – Болгарська академія наук, далі – БАН). Простежується історія болгарської фольклористики і після звільнення Болгарії від османського поневолення в 1878 році, описуються перші інституції в утвореній державі, які займалися збиранням і збереженням фольклору. Основна увага зосереджується на діяльності Інституту фольклору БАН, що створений у 1973 році як основний науковий осередок фольклористичних досліджень у Болгарії.

Ключові слова: болгарська фольклористика, історія фольклористики, польові фольклористичні дослідження, архівування фольклорних матеріалів.

В статье рассматривается история полевых исследований, архивирование и публикация фольклорных материалов в Болгарии от начала Болгарского Возрождения, со времени основания Болгарского литературного общества (сегодня – Болгарская академия наук, далее – БАН) в Браиле (1869). Прослеживается история болгарской фольклористики и после освобождения Болгарии от османского владычества в 1878 году, описываются первые институции в созданном государстве, которые занимались собиранием и сохранением фольклора. Акцент в исследовании поставлен на деятельности Института фольклора БАН, созданного в 1973 году как основной

научный центр фольклористических исследований в Болгарии.

Ключевые слова: болгарская фольклористика, история фольклористики, полевые фольклористические исследования, архивирование фольклористических материалов.

The history of field investigations, archiving and publication of folklore materials in Bulgaria since the beginning of the Bulgarian Renaissance, the period of the Bulgarian Literary Society (today – Bulgarian Academy of Sciences) foundation in Brail in 1869 is considered in the article. The history of the Bulgarian folkloristics after the liberation of Bulgaria from the Ottoman enslavement in 1878 is studied. The first institutions in the newly formed state, which collected and preserved folklore are described. Main attention is paid to the activity of the Institute of Folklore of the Bulgarian Academy of Sciences, established in 1973, which is a major scientific center of folkloristic research in Bulgaria.

Keywords: Bulgarian folkloristics, the history of folkloristics, field folklore investigations, archiving of folklore materials.

Польові дослідження, архівування та публікація фольклорних матеріалів у Болгарії систематично проводяться ще з епохи Відродження, із часу заснування Болгарського літературного товариства в Браїлі в 1869 році. Одним із основних його завдань є збирання, вивчення та публікація фольклору в друкованому органі Товариства «Періодичний журнал» (*Периодическо списание*). Ця робота триває й після звільнення Болгарії від Османського поневолення, насамперед завдяки заснуванню в 1889 році професором Іваном Шишмановим «Збірника фольклору, науки і писемності» (*Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*) (далі – СБНУ), який згодом стає основним осередком збирання та публікації фольклорних матеріалів. Збірник регулярно виходить і сьогодні.

Після звільнення Болгарії збирання й архівування фольклорних матеріалів триває головню в Народному етнографічному музеї, створеному 1906 року, особливо в його Фольклорному відділі, заснованому 1926 року, де зберігався й вивчався

передусім музичний фольклор. Польові дослідження болгарського музичного фольклору тривають також в Інституті музики, заснованому в 1948 році, а словесного фольклору – в Інституті етнографії з музеєм, створеному 1949 року, спочатку у відділі суспільної і духовної культури, а з 1958 року – в окремому відділі фольклору [6, с. 3–4].

Реорганізований 1973 року в Інститут фольклору БАН відділ фольклору на чолі з директором, професором Петером Динековим, продовжив розпочаті раніше фундаментальні дослідження основних словесних жанрів болгарського фольклору – юнацького та гайдуцького епосу, народної балади, казок, інших видів народної прози тощо. Відтак було накреслено головний напрям роботи на майбутнє [6, с. 7; 24, с. 73–74]. Масштабні польові дослідження згаданих жанрів болгарського фольклору мали на меті збирання, збереження та публікацію більшої частини цих матеріалів у СбНУ. Далі зупинимося на найважливіших польових дослідженнях і публікаціях фольклорних матеріалів в Інституті фольклору БАН.

Ще у відділі фольклору Інституту етнографії з музеєм було видано «Болгарський юнацький епос» (*Български юнашки епос*) як 53 том СбНУ [3]. Видання містить польові записи народної пісенності з усіх регіонів Болгарії. Пісні можна поділити за тематикою на історико-героїчні, фантастично-легендарні, побутові та новелістичні. Є тут і прозові твори про героїв юнацького епосу. Основний мотив кожної пісні відображено в назві, далі подається її короткий зміст, що робить збірник дуже цінним довідковим виданням. Збірник містить важливі наукові характеристики: відомості про регіональне побутування пісень із картами; дані про носіїв і виконавців пісень; аналіз музичних особливостей болгарського юнацького епосу; детальну бібліографію основних публікацій і досліджень епосу в Болгарії. Особливо цінним є довідковий апарат збірника, що став у нагоді в процесі підготовки на-

ступних томів видання СБНУ: показчики мотивів; власних імен та назв предметів; населених пунктів; перелік інформаторів з детальними даними про них; список збирачів; словник діалектних слів тощо.

Так само було впорядковано двотомник «Болгарські народні балади і пісні з міфологічними та легендарними мотивами» (*Български народни балади и песни с митически и легендарни мотиви*) [1], що містить 1450 записів балад, згрупованих за розділами: міфологічні; релігійно-легендарні; побутові; історичні та гайдуцькі. Значна частина пісень публікується з нотами. Довідковий апарат попередніх томів збагачений коментарями, примітками й переліком опублікованих раніше варіантів усіх текстів у збірнику і показчиком пісень за функціями.

Як окремих томів СБНУ, вийшов і підготовлений раніше збірник «Болгарський гайдуцький і революційний пісенний фольклор» (*Български хайдушки и революционен песнен фолклор*) [2], у якому вміщено 850 текстів пісень з детальними примітками, каталогом сюжетів, предметними й тематичними показчиками, детальними картами побутування пісень та ін. Науковці з Інституту фольклору спільно з колегами з Інституту музики (згодом – Інституту музикознавства) подали також нотний матеріал та охарактеризували мелодії пісень.

Співробітники Інституту фольклору багато років поспіль збирали й опрацьовували польові, архівні та опубліковані матеріали з метою укладання першого повного сюжетного каталогу болгарських народних казок, розробленого за системою Аарне-Томпсона. До каталогу ввійшли розділи: казки про тварин; чарівні казки; казки-легенди; новелістичні казки; казки про дурного змія (чорта, велетня); анекдоти; казки-формули (кумулятивні та ін.) [5]. Він містить багатофункціональний довідковий апарат: показчик предметів і мотивів болгарських сюжетних типів; показчик джерел із передруками

та записами; бібліографію основних праць про болгарську народну казку. Видання каталогу надає можливість увести болгарські народні казки в міжнародний науковий обіг. Каталог перекладено німецькою мовою та опубліковано в періодичному виданні «Вісник товариства фольклористів» (*Folklore Fellows Communications*) [32].

На увагу заслуговує також унікальне видання Івети Тодорової-Пиргової «Замовляння і чари» (*Баяния и магии*) з текстами її власних польових записів і архівних матеріалів, що супроводжуються детальними коментарями, довідковим апаратом і науковою розвідкою [26]. Коротким жанрам присвячено виданий раніше збірник з текстами і ґрунтовною статтею «Болгарські народні загадки» (*Български народни гатанки*) [22] та збірник «Болгарські прислів'я і приказки» (*Български пословици и поговорки*) Стефани Стойкової [23].

***

Окрім цих масштабних робіт з основних жанрів болгарського фольклору, співробітники Інституту фольклору ставлять своїм першочерговим завданням **регіональні дослідження**. Кількома дослідницькими групами було проведено **польові дослідження** в деяких областях чотирьох основних регіонів Болгарії: у Михайловградській області (Північно-Західна Болгарія), Благоевградській (Південно-Західна Болгарія), Івайловградській (Південно-Східна Болгарія) та Разградській (Північно-Східна Болгарія). Значну кількість матеріалу, зібраного в цих областях, було розшифровано, опрацьовано та передано до архівних фондів Інституту. На основі цих матеріалів було підготовлено й опубліковано збірник «Народна проза з Благоевградського округу (Нові записи)» (*Народна проза от Благоевградски окръг (Нови записи)*) [18], до якого ввійшло 420 народних казок, легенд та переказів з детальними примітками, оглядом архівних і опублікованих варіантів, а також із ґрунтовною вступною статтею. Казки згруповано також за міжнародною класифікацією Аарне-Томпсона.

Друге масштабне дослідження співробітники Інституту фольклору та Інституту етнографії з музеєм, а також студенти з фольклорного гуртка під керівництвом професора Тодора Іванова Живкова Софійського університету ім. Св. Климента Охридського провели в області Сакар. Польові матеріали цих досліджень зберігаються в архіві Інституту етнографії з музеєм і в архіві Інституту фольклору. Частину з них опубліковано в збірниках «Фольклор із Сакару. Оповідний фольклор» (*Фолклор от Сакар. Разказен фолклор*) [27] і «Фольклор із Сакару. Пісні та інструментальні мелодії» (*Фолклор от Сакар. Песни и инструментални мелодии*) [28]. Нині у процесі підготовки ще два ґрунтовні томи періодичного видання СбНУ: «Народна проза з Північно-Східної Болгарії» (*Народна проза от Североизточна България*) і «Болгари-католики (сто років після Милетича)» (*Българите католици (сто години след Милетич)*). Інші масштабні регіональні дослідження, присвячені народним пісням і прозі, були проведені в Пловдивському і Софійському округах. Тексти було систематизовано, подано з коментарями, мелодіями та необхідним науковим апаратом, однак, на жаль, вони не були опубліковані. Серед видань Інституту фольклору, підготовлених позаштатними співробітниками, є ґрунтовні збірники: «Народна проза з Пазарджицького округу» (*Народна проза от Пазарджишко*) [19]; «Странджанський фольклор» (*Странджански фолклор*) [25], «Болгарські народні пісні із сіл Кяжна і Валя Драгулуй – Румунія» (*Български народни песни от селата Кяжна и Валя Драгулуй – Румъния*) [29].

Декілька збірників із зафіксованими народними піснями видав Інститут музикознавства БАН. Не зупиняючись на них докладніше, хотілося б згадати лише цінний двотомник академіка Николая Кауфмана «Народні пісні болгар з Української і Молдавської РСР» (*Народни песни на българите от Украинска и Молдовска ССР*), виданий спільно з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН

України [12]. Збірник містить 2550 народних пісень та інструментальних мелодій, записаних і розшифрованих болгарським ученим. Ці пісні й мелодії болгарських переселенців у ряді випадків збереглися в близькому за мовою, звичаями й усною поетичною творчістю іноетнічному середовищі краще, ніж на батьківщині. Також хочу згадати велике тритомне видання академіка Н. Кауфмана «Тисяча п'ятсот болгарських міських пісень» (*Хиляда и петстотин български градски песни*) [13].

***

Далі розглянемо **методи польових досліджень і письмової фіксації, опрацювання та архівування фольклорних матеріалів**. Зазвичай матеріали фіксуються разом з текстом і мелодією. Раніше це робили на папері, потім записували на магнітофон, згодом – на касетний магнітофон, використовуючи для польових досліджень спеціально підготовлені й переважно неопубліковані посібники, методичні рекомендації, покажчики чи тематичні запитальники. В основному застосовується метод інтерв'ю і прямого спостереження. Фіксація ведеться за допомогою фото- й відеотехніки. Спершу це робили спеціалісти, а дослідники були в ролі наукових консультантів, а тепер учений-фольклорист є і фотографом, і оператором. Останнім часом проводиться науковий аналіз зібраної відеодокументації в рамках відеосемінарів і науково-дослідницьких проєктів (наприклад, у межах проєкту «Візуальна антропологія: камера, людина, подія» чи відеосемінару «Візуальні свідчення сучасності»). І якщо в 70-х і 80-х роках ХХ ст. документувалися переважно традиційні фольклорні форми, календарні свята і фестивалі болгарської народної творчості, такі як «Копривщиця» (*Копривщица*), «Пірин співає» (*Пирин пее*), «Рожен» (*Рожен*) та ін., то в подальшому фіксація вже спрямовувалася на різноманітні місцеві свята, у тому числі на сучасні форми фольклоризму, а також на фольклорні вияви різних етнічних і конфесійних груп. Упродовж останніх двадцяти років фікса-

ція тривала й поза межами країни, зокрема, під час польових досліджень представниками болгарської діаспори чи в межах виконання співробітниками Інституту різних міжнародних проєктів [16, с. 146].

Під час письмової фіксації та публікації фольклорних матеріалів не застосовується фонетичний метод, який використовують діалектологи, проте передається точна вимова відповідно до діалектних особливостей, відображається редукція голосних, а наголоси ставляться тільки там, де вони не збігаються з літературною вимовою. Мовні та стилістичні правки, значне редакторське втручання не дозволяється, оскільки в наукових виданнях має бути максимально збережена автентичність фольклорних матеріалів. Необхідною умовою запису є опитування інформатора, зокрема, про значення вживаних ним діалектних і невідомих слів та висловлювань, адже вони також згадуються у виданнях. Обов'язково фіксуються якомога повніші дані про інформатора, місце і час, по можливості – обставини запису.

Обробляючи польові матеріали, розшифровують записи з магнітофона, а нині – з електронного носія, після чого готується папка з розшифрованим матеріалом за населеним пунктом та інформаторами, з детальним описом фотоплівки чи відеокасети, оскільки на титульній сторінці вказується тема дослідження, населений пункт і дата запису, інформатори та інтерв'юер. Детально описується кожна папка, додаються спостереження і відомості про певний населений пункт. Після цього матеріали групують за жанрами за такою схемою: «Календарні обряди»; «Родинні обряди»; «Пісні»; «Проза»; «Короткі жанри»; «Народна афористика»; «Вірування і уявлення» та ін. Опрацьовані матеріали передають до Наукового архіву Інституту фольклору, що був сформований 1983 року і 1984 року реорганізований у «Національний центр збирання і збереження болгарського фольклору», а 2007 року – у «Націо-

нальний центр нематеріальної культурної спадщини». У центрі зберігається понад 500 тис. рукописних архівних сторінок, понад 50 тис. одиниць фотоархіву, понад 3000 фоноархівних аудіоматеріалів та понад 500 відеофільмів.

У рукописному архіві для кожного населеного пункту виділено окрему папку. Одна тема чи один населений пункт може складати декілька папок, оформлених під одним інвентарним номером. Папки фіксують передусім в інвентарній книзі з усіма необхідними даними – шифр, тема відрядження, ім'я збирача, вид і кількість матеріалів, дата і місце запису, дата надходження в один з одинадцяти фондів рукописного архіву: **Фонд АІФ**. Матеріали до 1980 року; **АІФ I**. Матеріали після 1980 року; **АІФ II**. Студентський архів; **АІФ III**. Особисті архіви і фольклорні збірники, де зберігаються тільки цінні архіви як відомих фольклористів минулого (М. Арнаудов, І. Шишманов, Цв. Романська, М. Цепенков та ін.), так і сучасних збирачів болгарського фольклору; **АІФ IV**. Матеріали фольклорних фестивалів; **АІФ V**. Наукові матеріали, де зберігаються доповіді з конференцій і конгресів, курсові та дипломні роботи; **АІФ VI**. Інформаційні матеріали, де зібрано програми і листівки з фольклорних концертів, національних і міжнародних фестивалів, конференцій, презентацій книг з фольклористики та ін.; **АІФ VII**. Документація проектів; **АІФ VIII**. Фольклорні матеріали тих, хто сповідує іслам у Болгарії; **АІФ IX**. Фонд «Читальні» (*Читалища*)^{*}. Цей фонд створено 2001 року для того, щоб зібрати проекти читалень з усієї Болгарії у зв'язку з конкурсом, що його організувало Міністерство культури під гаслом «Традиція зустрічає майбутнє». У фонді зберігаються аудіо- й відеокасети, брошури, у яких представлено роботу читалень, пов'язану з вивченням, збереженням і популяризацією традиційної болгар-

---

* Клуб, будинок культури, у якому є бібліотека-читальня. – Прим. перекл.

ської культури та автентичного фольклору; АІФ X. Фонд «Живі людські скарби»; АІФ XI. Учнівські лексикони.

На основі матеріалів, що надійшли до архіву рукописів, розроблено чотири види покажчиків: 1) типологічний каталог; 2) каталог населених пунктів; 3) каталог інформаторів; 4) каталог записувачів. Основні дані матеріалів і їх порядкові номери дублюються в рукописних фондах, а також у фоно-, фото- й відеоархівах залежно від того, на якому носії міститься запис. Матеріали фоно-, фото- й відеоархівів занотовують також в Інвентарні книги та описують у вищезгаданих каталогах, стежачи за тим, щоб інвентарні номери з інших архівів та інформація про матеріал збігалися. Типологічний каталог рукописного архіву підготовлено відповідно до рубрик за класифікаційною схемою, яка складається з 23 головних розділів з багатьма підрубриками й інформацією про записаний матеріал [17]. Так, наприклад, запис весільної пісні розміщено в розділі «Пісні», підрозділі «Обрядові», параграфі «Родинні» і підпункті «Весільні». Тут також наведено додаткову інформацію про те, коли саме пісня виконується у весільному обряді, так само, як і назва пісні відповідно до тематики чи першого рядка. Додається примітка про нотні записи, а для танцювального фольклору позначено різновид хоро, а також, чи має запис кінетограму. Скажімо, рубрика «Курбан» (свято жертвопринесення) входить до основного розділу «Обрядовість», підрозділу «Родинна обрядовість», параграфів «Особиста родинна обрядовість» і «Святий». Запис про дурного Іванка, наприклад, розміщено в розділі «Проза», підрозділі «Казкова проза», параграфі «Анекдоти», підпункті «Учнівський фольклор» і за темою «Про Іванка і вчительку».

***

Упродовж кількох років існуючі фонди з фольклорними матеріалами переводять на електронні носії. Проводиться цілісна **дигіталізація** давніших записів, яку співробітники Інсти-

туту фольклору здійснюють спільно з Інститутом математики та інформатики БАН у рамках проекту з модернізації архівного фонду і формування спеціалізованого програмного забезпечення автентичних фольклорних матеріалів. Мета проекту – створення цифрового архіву «Болгарська фольклорна спадщина» [14; 31]. Нові польові матеріали фіксують уже на цифрові диктофони, фотоапарати та камери і зберігають у спеціальних CD і DVD-архівах.

В Інституті фольклору, інших наукових інститутах БАН, у Міністерстві культури Республіки Болгарія, а також зусиллями аматорів створюються веб-сайти з фольклорними архівними та іншими матеріалами [15]. Цікавим є сайт Національного фестивалю болгарської народної творчості в Копривщиці, який проводиться традиційно щоп'ять років, починаючи з 1965 року й до сьогодні ¹, як і сайт Національного фольклорного фестивалю в Рожені, що проводиться кожні два роки ². Сайти періодично поповнюються новими матеріалами. З аматорських сайтів про автентичний фольклор згадаємо фахово підготовлений сайт про нестинарство (танець на розпеченому вугіллі) ³, сайт про балканську фольклорну музику і танці ⁴, а також сайт про болгарські народні хоро ⁵. Тут детальніше зупинимось на сайті про музичний і танцювальний фольклор *WebFolk Bulgaria*, який створювали впродовж восьми років (з 1995 р.) в Інституті мистецтвознавства БАН ⁶. Інститут має надзвичайно багатий архів народних пісень, інструментальних мелодій і танцювальних кінетограм, які разом з текстами оцифровано. Пошук матеріалів відбувається за переліком областей, районів і населених пунктів; відповідно до мапи Болгарії за областями та населеними пунктами. Такий пошук передбачає паспортизацію пісень: музична, тематична, функціональна, побутова класифікація; форма і розмір; виконавець і його місце народження; регіон побутування та місце запису; ім'я збирача; рік запису; спосіб виконання і запи-

су та ін. Це дослідження із систематизації й дигіталізації такої значної кількості автентичних фольклорних музичних зразків у 1997 році за ініціативи Європейської комісії і G8 (*Global Inventory Project*) було відзначено Першою премією в категорії «Регіональний проект».

На особливу увагу заслуговує проект Інституту фольклору, підготовлений разом з Міністерством культури на замовлення ЮНЕСКО «**Живі людські скарби Болгарії...**». Метою проекту як частини пілотної програми ЮНЕСКО «Живі людські скарби» є виокремлення характерних для Болгарії з національного й регіонального погляду традиційних видів діяльності – ремесел, технологій і практик, збережених у формі живого людського досвіду. Метою проекту є ідентифікація культурних виявів, таких як традиційна музика, танець, слово, обряди, фестивалі народної творчості чи різні традиційні ремесла, офіційно визнані державою як важливі складові частини нематеріальної культурної спадщини Болгарії, що підлягають збереженню. Перелік вибудовано за такою схемою: традиційні обряди і свята; спів і гра на музичних інструментах; танці і дитячі ігри; оповідь; ремесла і промисли; народна медицина. Проект містить два основні розділи – загальнонаціональний і за регіонами. Принцип організації і класифікація колективних та індивідуальних форм вияву й функціонування традиційної культури болгар, обрядових і необрядових видів діяльності і навичок є однаковими з погляду культурної цінності. Критеріями, за якими вони визначаються, є автентичність; репрезентативність для суспільства; збереженість; давність [9, с. 12–15] ⁷.

І нарешті кілька слів про ще один подібний проект з автентичних фольклорних форм: «Бистрицькі баби – архаїчна поліфонія, танці й ритуальні практики з Шоплуцького району». Ідеться про відомий жіночий співочий гурт із с. Бистриця під Софією. Його головною метою було за допомогою польових

досліджень, фото- й відеодокументації підготувати відомості про унікальних виконавців фольклорних творів, які б представляли Болгарію в Третій конвенції ЮНЕСКО «Світові шедеври нематеріальної культурної спадщини». Затвердження гурту у 2008 році як світового шедедру є беззаперечним успіхом і свідчить про міжнародне визнання болгарського фольклору і болгарської фольклористики ⁸. У 2009 році до Списку світових шедеврів нематеріальної культурної спадщини було внесено другу пропозицію від Болгарії, а саме нестинарство ⁹, а у 2014 році третю – виготовлення унікальних килимів у м. Чипровці ¹⁰. Нині Болгарія спільно з Румунією, Македонією і Молдовою готує до подання ще один проект, присвячений мартеницям ¹¹. Крім того, було підготовлено до подання ще чотири унікальні явища нематеріальної культурної спадщини: маскарадний звичай Сурва; багатоголосся Гоцделчевського краю; двоголосся в с. Неделино Смолянської області; фольклорний фестиваль у Копривщиці.

***

Одним з найважливіших видів діяльності Інституту фольклору є дослідницька робота. Співробітники працюють у відділах. Від створення Інституту в 1973 році розпочинають функціонувати відділ словесного фольклору, теорії і естетики фольклору (у 1989 році перейменовано на відділ теорії фольклору), а також відділ народного мистецтва. У перші роки існування Інституту більшість фольклористів у своїх дослідженнях застосовували філологічний метод, розглядали фольклор насамперед як усну народну творчість і досліджували його словесні форми. Відомим представником цієї *літературознавчої школи* є перший директор Інституту фольклору (1973–1982) **академік Петер Динеков**. У своїй фундаментальній праці «Болгарський фольклор» (*Български фолклор*) (1972) [7] і у виданому 1978 року збірнику розвідок «Між фольклором і літературою» (*Между фолклора и литературата*) [8] він

торкається проблем теорії і історії основних словесних жанрів болгарського фольклору, розглядає переважно художній бік і поетику фольклору, зупиняється на зв'язку між фольклором і літературою, фольклором і історією, а також на історії болгарської фольклористики. Представники цієї школи розглядають фольклорні твори окремо від контексту побутування. Значним досягненням цього виду текстологічних досліджень є монографія «Болгарська народна пісня. Зображальні принципи, структура, гомогенність» (*Българската народна песен. Изобразителни принципи, строеж, единство*) Николи Георгієва [4], що вийшла в 1976 році. Маловивчені досі фольклорні жанри, проблеми поетики, структури та семантики розглядалися в таких монографіях: «Болгарські чарівні казки» (*Българските вълшебни приказки*) Любомири Парпулової (1978), яка провела структурний аналіз за В. Проппом; «Поетика сміху в болгарських народних казках» (*Поетика на смешното в българските народни приказки*) Катерини Рускової (1987); «Етіологічні легенди в болгарському фольклорі» (*Етиологичните легенди в българския фолклор*) Албени Георгієвої (1990).

У 1977 році вийшла праця **професора Тодора Іванова Живкова** «Народ і пісня. Проблеми фольклорної пісенної традиції» (*Народ и песен. Проблеми на фолклорната песенна традиция*) [10], що внесла зміни в розуміння поняття «фольклор» у Болгарії. У цій та іншій його книзі «Фольклор і сучасність» (*Фолклор и съвременност*), що вийшла в 1981 році [11], фольклор трактується як **система пісенних, наративних, музичних, танцювальних, обрядових форм, акцентується синкретичний характер фольклорної культури в семіотичному, естетичному і соціологічному плані**. Фольклор розглядається як «тип художньої культури, як історично і соціально визначений варіант художньої культури» [11, с. 23]. Автор наголошує, що фольклор інтегрально вплетений у цілісну життєву діяльність суспільства і є **незмінною частиною**

культури кожного народу в певну епоху [10, с. 11]. Польові дослідження спрямовані вже не лише на словесний фольклор як текст; натомість текст, з огляду на його функцію, розглядається системно разом з музичним і танцювальним фольклором, з календарними і родинними обрядами, з різними ритуальними практиками. На початку 1980-х років в Інституті розвиваються етномузикологія і етнохореологія. Саме тоді тут створено відділ музичного і танцювального фольклору, відділ народного мистецтва перейменовано у відділ пластичного фольклору, а з 1986 року сформовано відділ порівняльного вивчення слов'янського і балканського фольклору. Соціологічний метод входить у фольклористику в поєднанні із семіотичним і структурним аналізом. Болгарські фольклористи в цей період тісно співпрацюють з французькими, американськими та іншими західними вченими, завдяки чому можна сказати, що болгарська фольклористика не опинилася в полі методології соціалістичного реалізму. Результатом цих досліджень стали такі праці: «Обряди і обрядовий фольклор» (*Обреди и обреден фолклор*) (збірник статей, 1981); «Болгарське фольклорне весілля» (*Българската фолклорна сватба*) (1984) і «Епос – обряд – міф» (*Епос – обред – мит*) (1992) Радості Іванової; «Поховальні та інші голосіння в Болгарії» (*Погребални и други оплаквания в България*) Николая і Димитрини Кауфманів (1988); «Болгарський обрядовий хліб» (*Български обредни хлябове*) Станки Яневої (1989); «Болгарський великодній обрядовий фольклор» (*Български великденски обреден фолклор*) Любомира Микова (1990); «Змій у болгарському фольклорі» (*Змеят в българския фолклор*) Милени Сибкової-Беновської (1992). В інших дослідженнях цього періоду розглядаються етнічні проблеми фольклорної культури: «Єдність болгарської фольклорної традиції» (*Единство на българската фолклорна традиция*) (збірник статей, 1989); «Етнокультурна єдність і фольклор» (*Етнокултурно единство и фолк-*

лор) (1987) і «Етнічний синдром» (*Етничният синдром*) (1994) Тодора Іванова Живкова.

Після змін, що настали в 1989 році, болгарська фольклористика ще більше розширила свою діяльність. Традиційний фольклор почав розглядатись і як спадщина, і як сучасність. Під час польових досліджень увагу звертають на форми фольклоризму і сучасні явища не тільки в селі, але й у місті. Для деяких груп дослідників місто з його культурою і сучасними виявами стає основним об'єктом дослідження. Вивчаються нові явища, що постали в результаті сучасних суспільно-політичних процесів, на які раніше не звертали уваги, такі як політичний фольклор, фольклор мітингів, демонстрацій і страйків, паранормальних явищ (екстрасенсів, ясновидців, ворожок на каві, сучасних шаманів), учнівський і студентський фольклор, фольклор в'язнів, культурний туризм, фолк і попфолк. Повертається інтерес до вивчення народної релігійності, що недостатньо вивчалася за часів соціалізму в Болгарії. З'ясовуються питання щодо фольклору і мас-медіа, художньої самодіяльності, інтерпретації і зміни автентичного фольклору на фестивалях народної творчості тощо. Значну увагу приділено побутовій культурі в її різноманітних виявах. Особливий акцент у деяких дослідженнях зроблено на усній оповіді, де широко використовується автобіографічний підхід, популярний у культурній антропології. З'являються й гендерні дослідження, а саме про жінку та її соціальну роль. Деякі вчені й цілі групи науковців починають цілеспрямовано й системно вивчати різні етнічні та конфесійні групи в країні, наприклад турків, помаків, влахів, куцовлахів, ромів, старобрядців, болгар-католиків, вірменів, євреїв, словаків, чехів, поляків, курдів, в'єтнамців та ін. У цих дослідженнях основне місце займають проблеми ідентичності, сприйняття і бачення іншого як «чужого», питання міжкультурної взаємодії. Подібні проблеми розглядають і групи вчених, які досліджують

фольклор, побут, звичаї і повсякденну культуру болгарських спільнот за кордоном (в Угорщині, Словаччині, Чехії, Польщі, Україні, Молдові, Румунії, Австрії, Албанії). У фольклористику широко входять методи і підходи сучасної культурології, соціології, етнології, культурної і соціальної антропології, етнолінгвістики, соціолінгвістики, психології та ін. Можна без перебільшень констатувати, що болгарська фольклористика встигла успішно і вчасно пристосуватися до змін у болгарському суспільстві.

Багатий тематичний спектр досліджень репрезентовано в **періодичних виданнях** Інституту. Це – серія «Проблеми болгарського фольклору» (*Проблеми на българския фолклор*) (виходить з 1972 р.); серія «Регіональні дослідження» (*Регионални проучвания*) (виходить з 1989 р.), і особливо друкований орган інституту – журнал «Болгарський фольклор» (*Български фолклор*)¹² (виходить з 1975 р. в чотирьох випусках щороку). З 1993 року часопис видається за тематичними випусками, а з 2000 року позиціонується як журнал фольклористичних, етнологічних і антропологічних досліджень. Тематика окремих випусків найкрасномовніше свідчить про різноманіття проблем і методів, розроблених болгарськими фольклористами, наприклад: «Місто і фольклор» (1991, кн. 3); «Політика і фольклор» (1993, кн. 4); «Паранормальне» (1993, кн. 5); «Фольклор болгар за кордоном» (1994, кн. 1); «Антропологія фольклору» (1994, кн. 2); «Біографічний підхід» (1994, кн. 6); «Сакральне у фольклорі» (1995, кн. 1–2); «Тіло і телос» (1995, кн. 3); «Мова тіла» (1995, кн. 4); «Астральні міфи і фольклор» (1996, кн. 1–2); «Іслам і народні традиції» (1996, кн. 3–4); «Корчма» (1997, кн. 1–2); «Ідентичність» (1998, кн. 1–2); «Трапеза» (1998, кн. 3); «Спільноти і образи» (1999, кн. 1–2); «Дискурси відмінності» (1999, кн. 4); «Світогляд, релігія, фольклор» (2000, кн. 2); «Християнство і фольклор» (2000, кн. 3); «Маскарад» (2000, кн. 4); «Жінка і фольклор» (2001, кн. 4); «Диво» (2002,

кн. 2); «Від казки до анекдота» (2002, кн. 3–4); «Музична мова фольклору» (2003, кн. 1); «Місто і традиції» (2004, кн. 1–2); «Етнолінгвістика і фольклор» (2004, кн. 4); «Нове життя традиції» (2005, кн. 2); «Пам'ять роду і фольклорна культура» (2005, кн. 3); «Нестинарство» (2005, кн. 4); «Оповідь – усні і письмові практики» (2007, кн. 2); «Простір і пам'ять» (2007, кн. 3); «Береги Дунаю: культури, традиції, ідентичність» (2008, кн. 1); «Танцювальний фольклор» (2008, кн. 2); «Південно-Східна Європа: культурні трансформації і перспективи» (2009, кн. 1); «Конструювання Європи: міграція, євроінтеграція і культурна ідентичність» (2009, кн. 2); «Балкани і Балтика в Об'єднаній Європі: історія, релігії, культури» (2009, кн. 3–4); «Їжа і харчування» (2010, кн. 1); «Історія і пам'ять» (2010, кн. 2); «Фольклорна спадщина і оцифрований архів» (2010, кн. 3–4); «Ракурси відмінностей. Дослідження етнічної, релігійної і культурної інакшості» (2011, кн. 2); «Фольклор і навчання» (2012, кн. 1); «Нематеріальна культурна спадщина» (2013, кн. 1); «Ідеї і терени» (2013, кн. 2); «Регіональна культура і фольклор» (2013, кн. 3); «Паломництво в мультикультурному світі» (2014, кн. 2); «40 років журналу “Болгарський фольклор”» (2015, кн. 1); «50 років Національному фестивалю з народної творчості – Копривщиця» (2015, кн. 2).

Протягом останніх років виходять ґрунтовні **монографії**. Серед них – «Старообрядці в Болгарії. Міф, історія, ідентичність» (*Старообрядците в България. Мит, история, идентичност*) (1998) і «Етнічність, традиція, влада. Штрихи до змін» (*Етничност, традиция, власт. Етюди за прехода*) (2006) Катерини Анастасової; «Вірмени в Болгарії – культура і ідентичність» (*Арменците в България – култура и идентичност*) Євгенії Мицевої (2001); «Оповідання і оповідь в болгарському фольклорі» (*Разкази и разказване в българския фолклор*) (2000) і «Образи інакшості в болгарському фольклорі» (*Образи на другостта в българския фолклор*) (2003) Албени Георгі-

евої; «Розповіді про дива (Локальна традиція і особистий досвід)» (*Разкази за чудеса (Локална традиция и личен опит)*) Вихри Баєвої (2001, 2013); «Болгарські маскарадні ігри» (*Български маскарадни игри*) Георга Краєва (1996); «Людина і ритуал» (*Човек и ритуал*) Івети Тодорової-Пиргової (2000); «Мандрівний сліпий співець-жебрак у фольклорній культурі слов'ян» (*Странстващият сляп певец просяк във фолклорната култура на славяните*) (2006) і розширене й доповнене видання польською мовою «Dziad wędrawny w kulturze ludowej Słowian» Каті Михайлової (2010); «Вогонь і музика» (про нестинарство) (*Огън и музика*) Валерії Фол і Ружі Нейкової (2000); «Душа плаче – пісня лине. Музиканти-роми в Болгарії і їхня музика» (*Душата плаче – песен излиза. Ромските музиканти в България и тяхната музика*) Лозанки Пейчевої (1999); «Євреї і болгарська міська культура» (*Евреите и българската градска култура*) Анни Рошковської і Саші Лозанової (1998); «Анекдоти і їхні адресати» (*Вицът и неговите послания*) Станоя Станоева (2005); «Прощавайте, динозаври, ласкаво просимо, крокодили! Етнологія змін» (*Сбогом, динозаври, добре дошли, крокодили! Етнология на промяната*) Радості Іванової (1997; англійською мовою в 1999; сербською – у 2000 р.); «Культура і традиція малого міста» (*Култура и традиция на малкия град*) Міли Сантової (2001); збірники статей «Етнологія малого міста» (*Етнология на малкия град*) (1995) і «Простори інакшості» (*Пространства на другостта*) (2005); серія видань «Фольклорний еротикон» (*Фолклорен еротикон*) Флорентини Бадаланової (виходить з 1993 р.); «Оповідь і ідентичність» (*Разказване и идентичност*) (2004) і «Болгари в Угорщині – проблеми культурної ідентичності» (*Българите в Унгария – проблеми на културната идентичност*) (2004) Валентини Ганевої-Райчевої; «Родинні стосунки в болгарському юнацькому епосі» (*Родствени отношения в българския юнашки епос*) Николая Вукова (2008); «Мистецтво мусульман у Бол-

гарії (XVI–XX століття). Бекташі і кизилбаші / алевіти» (*Искусство на хетеродоксните мюсюлмани в България (XVI–XX век). Бекташи и казълбашии/алевиин*) Любомира Микова (2005); «Фольклорні образи мусульманських святих у Болгарії» (*Фолклорни профили на мюсюлманските светци в България*) Божи-дара Алексієва (2005, друге видання 2012); «Творення в усній традиції болгарських мусульман» (*Сътворението в устната традиция на българите мюсюлмани*) Галини Лозанової (2008); «Болгари в Словаччині. Етнокультурні характеристики і взаємодії» (*Българи в Словакия. Етнокултурни характеристики и взаимодействия*) (2005–2006, двотомник – збірник зі статтями і збірник матеріалів); «Болгари з Голо Бирдо, Республіка Албанія: традиції, музика, ідентичність» (*Българите от Голо Бърдо, Република Албания: Традиции, музика, идентичност*) Веселки Тончевої (2009); «Фольклорні виміри християнства» (*Фолклорни измерения на християнството*) Албени Георгієвої (2012); «Нитка життя. Між поясом для пологів і поясом Богородиці» (*Нишката на живота. Между коланчето за рожба и Богородичния пояс*) Вихри Баєвої (2012); «Етнічні стереотипи в повсякденній культурі» (*Етнически стереотипи във всекидневната култура*) Ліни Гергової (2012); «Народна історія між усністю і писемністю» (*Народната история между устност и писменост*) Цветеліни Димитрової (2013).

Насамкінець хочу зазначити проблематику кількох останніх **проектів**, у яких брали участь болгарські фольклористи: «Взаємодія усних і писемних традицій. Про методи фольклористичного дослідження»; «Газети як фольклористичне джерело»; «Фольклорні виміри локальної релігійності»; «Рух і звук – форма і семантика»; «Фольклорний танець у контексті змін»; «Берег, море і Європа. Болгарське Чорномор'я – моделі інтеркультурної комунікації»; «Релігія в період суспільних змін: порівняльне антропологічне дослідження в Болгарії і Республіці Македонія»; «Сучасні болгарські графіті і гло-

бальна графітна традиція (Нові тенденції у створенні сучасних болгарських графіті між 1998 і 2005 рр.); «Місто: спадщина і діалог між культурами» і «Місто: ідентифікаційні процеси і соціальні трансформації»; «Культурний туризм в інтеркультурному середовищі»; «Документування сучасних проявів фольклоризму»; «Музично-танцювальний фольклор у Північно-Західних Родопах. Переселенці Велинградського краю»; «Мусульманські розповіді про доісламських пророків»; «Простір, пам'ять, ідентичність (топонімічні легенди у фольклорній культурі)»; «День святих Кирила і Мефодія – від національного до європейського духовного простору. Історія, тенденції, перспективи» та ін.

Щодо проекту «Структурування пам'яті, окреслення життя після смерті: смерть і пам'ять у Східній Європі (1945–1956) (історико-антропологічне дослідження)» було зроблено цікаві напрацювання: «Соціалістичні пам'ятники і дискурс смерті в Болгарії після 1945 р.», а також «“Братерська допомога” чи про пам'ятники Радянській армії в Болгарії до і після 1989 р.». У рамках проекту «Актуальні теми у фольклористиці, етнології і антропології» проводяться семінари, на яких обговорюють теоретичні проблеми з різних актуальних тем, як наприклад: дилеми, які виникають при визначенні меж предмета дослідження однієї наукової дисципліни; відмінність між «автентичним» і «професійним», що виникає в час трансляції фольклорних програм на телебаченні; смерть як межа життя і її роль у структуруванні суспільства і культури; антропологія пам'ятних місць.

З міжнародних проектів з університетами та академічними інститутами хочу згадати такі: «Культурні і політичні уявлення Західної Європи і Балкан: історичний і антропологічний дискурс» (болгарсько-німецький проект); «Болгарська міфологія і фольклорні вірування (порівняльні дослідження)»; «Форми символів традиційної народної культури» (болгарсько-ро-

сійський проект); «Фольклор у постсоціалістичному просторі. Болгарія, Росія і Об'єднана Європа в сучасному мовному і соціальному дискурсі»; «Трансформації святкової обрядовості в Болгарії і Росії – фольклористичні та етнолінгвістичні аспекти»; «Болгарсько-угорські порівняльні дослідження у фольклористиці і етнології. Етнокультурні традиції і сучасність»; «Етнологічне польове дослідження Північного Кавказу»; «Цінності та ідентичності: культурна спадщина – база моделювання ідентичності» (болгарсько-латвійський проект); «Ідентичності Південно-Східної Європи: трансформації і перспективи»; «Культури по обидва боки Дунаю в період суспільних змін. Традиції та інновації»; «Болгарія і Румунія в Європейському союзі – культури та ідентичності»; «Рухомість кордонів і образів: культурна політика і практика в Південно-Східній Європі»; «Фольклористичні дослідження в Болгарії і Словенії – історичний і сучасний контекст» та ін. У результаті деяких спільних досліджень було підготовлено окремі тематичні випуски журналу «Болгарський фольклор», присвячені зарубіжним фольклористичним, антропологічним і етнологічним дослідженням: «Етнологія Франції» (2002, кн. 1); «Болгарія – Італія. Європейська культурна спадщина» (2003, кн. 4); «Ідентичність – ідентичності» (2005, кн. 1, містить дослідження по болгарсько-румунському проекту «Моделювання ідентичності»); «Фольклористика Росії» (2006, кн. 3–4), «Болгарія – Угорщина. Етнокультурні традиції і сучасність» (2011, кн. 1); «Фольклористика України» (2011, кн. 3–4); «Болгарія – Словенія : дослідження» (2011, Special Edition); «Фольклористика, культурна антропологія і етнологія в Польщі» (2014, кн. 3); «Польська фольклористика і етнолінгвістика» (2014, кн. 4). Готується тематичне видання, присвячене чеській фольклористиці, культурній антропології та етнології (2015, кн. 3).

Проект «Стереотипи і міфи в болгарській і польській культурах в умовах мультикультуралізму» виконувався спіль-

но з Інститутом славістики Польської академії наук і тривав у 2002–2005 роках, а згодом (у 2009–2014 рр.) до згаданої тематики долучилося коло питань з ідентичності. Таким чином, робота болгарських і польських учених зосередилася на дослідженні болгарської спільноти в Польщі і польської спільноти в Болгарії; єврейської спільноти в Болгарії і Польщі; спільноти болгарських мусульман, так званих помаків і диновістичної спільноти в Болгарії, ромів у Болгарії, православних спільнот українців, білорусів і росіян у Польщі і болгар-католиків у Болгарії. Особлива увага була приділена ролі історії, національних міфів, традицій і фольклору у формуванні стереотипів. Результати досліджень були представлені на болгарсько-польській конференції в Софії у вересні 2005 року, а також оприлюднені у друкованому органі Інституту славістики «*Slavia Meridionalis*» (Варшава, 2007), у багатьох інших дослідженнях і статтях, доповідях на наукових форумах, лекціях в університетах, у мас-медіа.

Багаторічна співпраця з чеськими і словацькими фольклористами та етнологами реалізувалася в роботі над такими проектами, як «Етнокультурні характеристики ідентичності болгар і чехів. Взаємовпливи, взаємозв'язки, взаємний інтерес, взаємні стереотипи»; «Ідентичність болгар і чехів у рамках етнокультурних змін у сучасній Європі. Взаємозв'язки, дійсні і уявні взаємовпливи, взаєморозуміння, взаємні стереотипи»; «Вияви подвійної етнокультурної ідентичності (болгарсько-словацькі порівняння); Фактори культурної самоідентифікації спільноти в іноетнічному середовищі» (болгарсько-словацький проект); «Культ Святої Седмочислениці в Болгарії і Словаччині (сучасні виміри)». Значним досягненням співпраці болгарських фольклористів з Інститутом етнології Чеської академії наук у Празі стало двомовне енциклопедичне видання болгарською і чеською мовами «Словник фольклористичних термінів. Болгарія» (*Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko*) [20].

Особливо успішними є спільні науково-дослідницькі проекти болгарських фольклористів з колегами з балтійських країн як, наприклад, проекти «Традиції та інновації у фольклорній культурі Болгарії і Естонії»; «Балкани і Прибалтика в Об'єднаній Європі»; «Національна, культурна і релігійна ідентичність у Болгарії і Литві – від повсякдення до державності» та ін. Результати роботи над цими проектами були представлені на конференції і в збірнику статей «Балканські і Балтійські держави в Об'єднаній Європі: історії, релігії і культури» (*Balkan and Baltic States in United Europe: Histories, Religions, and Cultures*) [30]. Нині готується другий збірник зі статтями на цю саму тему.

Дуже корисною є співпраця з українськими колегами – фольклористами та етнологами. На сьогодні реалізовано декілька спільних проектів між Інститутом фольклору й Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України: «Фольклор у сучасному культурному контексті (болгарсько-українські паралелі)»; «Фольклорна спадщина та ідентичність в контексті сучасних соціокультурних процесів в Болгарії і Україні», «Фольклорна культура і національні культурні цінності» та ін.

Як бачимо, болгарські фольклористи вже давно не обмежуються вивченням лише класичного фольклору села, а вживана ними методологія – лише філологічним методом. Ще 2006 року Інститут змінив назви своїх основних відділів: «Антропологія словесних традицій», «Антропологія народної музики і танцю», «Антропологія народних візуальних мистецтв».

Цей антропологічний підхід продовжено і після розформування Інституту фольклору 2010 року. Унаслідок реформування БАН у червні 2010 року з трьох інституцій було створено новий науковий інститут, що дістав назву Інститут етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН. Болгарська фольклористика найактивніше розвивається в межах відді-

лів колишнього Інституту фольклору. Після формування нового інституту протягом трьох років група фольклористів, наприклад, працювала над проектом «Сакральні місця в Софії і Софійському окрузі: нарративні традиції і полонництво» (2010–2012). Було проведено польові дослідження й описано монастирі, церкви, чудотворні ікони, хрести, церковні стінописи, реліквії. Основними темами, які цікавили учасників проекту, були: процеси відродження релігійності в Болгарії; конструювання національної і локальної релігійної ідентичності; механізми конструювання святості; релігійні свята; місцеві культи; історичні релігійні перекази; розповіді про паломництво і опис шляхів в інтернет-просторі. Масштабні дослідження було узагальнено в колективній монографії [21]. Співробітники відділу антропології словесних традицій нині працюють над упорядкуванням збірників фольклорних матеріалів з архівів і давніх опублікованих джерел. З окремих збірників планується укласти серії видань, до яких входитимуть тексти різних жанрів (казки, легенди, розповіді, пісні, прислів'я, приказки, загадки) з певної теми. Перший том буде присвячено образу змія в болгарському фольклорі, наступний міститиме тексти про самодів та інші надприродні істоти, далі йтимуть томи з матеріалами про героїв, святих, гайдуків та ін. Серійне видання призначене для широкого кола читачів, насамперед студентів та учнів, а кожен том матиме детальні примітки до текстів і ґрунтовну передмову. Ця масштабна колективна робота є відображенням діяльності Інституту у справі популяризації болгарського фольклору і його ширшого залучення до освітнього процесу.

ПРИМІТКИ

¹ <http://sabor.mc.government.bg/koprivshtica>.

² <http://sabor.mc.government.bg/rozhen/>.

³ <http://nestinari.eu/indexEN.html>.

⁴ <http://www.balkanfolk.com/bg/index.php>.

⁵ <http://horo.bg/index.php?lang=en>.

⁶ <http://musicart.imbm.bas.bg/Default-bg.htm>.

⁷ Вж. също <http://www.treasures.eubcc.bg>.

⁸ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00095>.

⁹ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00191>.

¹⁰ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00965>.

¹¹ *Мартениця* – обрядова прикраса, виготовлена з білих і червоних закручених ниток з вовняної чи бавовняної пряжі, якими за старим звичаєм болгари обмінюються на народне свято Баби Марти (1 Березня); символ весни. Червоний колір символізує кров, життя, здоров'я; білий – чистоту, красу, щастя. Мартеницю чіпляють на одяг, зав'язують на зап'ястя дітям, на шию тваринам. Її носять, доки не побачать лелеки – передвісника весни. Тоді її знімають і чіпляють на розквітле плодове дерево або кладуть під камінь, а через місяць дивляться, чи під ним не утворився мурашник, що передбачає родючість протягом року. Звичай поширився і в деяких сусідніх із Болгарією країнах – Румунії, Молдові, Македонії. За легендою, давній звичай принесли праболгари зі своєї прабатьківщини під час переселення на Балканський півострів, а доказом цієї тези є те, що звичай поширений до сьогодні і серед деяких народів Центральної Азії.

¹² www.bulgarianfolklorejournal.net.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Български народни балади и песни с митически и легендарни мотиви / авт. колектив: Л. Богданова, Ст. Бояджиева, Н. Кауфман, К. Михайлова, Л. Парпулова, Св. Петкова, Ст. Стойкова. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1993–1994. – Т. 60. – Ч. 1–2.

2. Български хайдушки и революционен песенен фолклор / авт. колектив: Л. Богданова, Р. Иванова, Ст. Стойкова. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2001. – Т. 61.

3. Български юнашки епос / авт. колектив: Р. Ангелова, Л. Богданова, Цв. Романска, Е. Стоин, Ст. Стойкова. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1971. – Т. 53.

4. *Георгиев Н.* Българската народна песен. Изобразителни принципи, строеж, единство / Н. Георгиев. – София : Наука и изкуство, 1976.

5. *Даскалова-Перковска Л., Добрева Д., Коцева Й., Мицева Е.* Български фолклорни приказки : каталог / Л. Даскалова-Перковска, Д. Добрева,

Й. Коцева, Е. Мицева. – София : Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 1994.

6. *Динеков П.* Българската фолклористика пред нови задачи / П. Динеков // Български фолклор. – 1975. – № 1. – С. 3–9.

7. *Динеков П.* Български фолклор / П. Динеков. – София : Български писател, 1959 (следващи издания: 1972, 1980). – Ч. 1.

8. *Динеков П.* Между фолклора и литературата / П. Динеков. – София : Български писател, 1978.

9. Живи човешки съкровища – България / Living Human Treasures – Bulgaria. – София : Академично издателство «Марин Дринов», 2004.

10. *Живков Т. Ив.* Народ и песен. Проблеми на фолклорната песенна традиция / Т. Ив. Живков. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1977.

11. *Живков Т. Ив.* Фолклор и съвременност / Т. Ив. Живков. – София : Наука и изкуство, 1981.

12. *Кауфман Н.* Народни песни на българите от Украинска и Молдовска ССР. В 2 т. / Н. Кауфман. – София : Издателство на Българска академия на науките, 1982.

13. *Кауфман Н.* Хиляда и петстотин български градски песни : в 3 т. / Н. Кауфман. – Варна : Славена, 2002–2003.

14. *Матеева В.* Създаване и експониране на дигитален архив «Българско фолклорно наследство» / В. Матеева // България – Италия. Дебати, локални култури, традиции / съст. М. Сантова, М. Паванело. – София : Академично издателство «Марин Дринов», 2006. – С. 127–130 = *Mateeva V.* Creazione e consultazione di un archivio digitale «Partimoniaio folcloristico bulgaro» // Bulgaria – Italia. Debattiti, culture locali, tradizioni. – Sofia : Professor Marin Drinov Academic Publishing House, 2006. – P. 249–252.

15. *Матеева В., Делчева Д.* За визуалното представяне на българското фолклорно наследство в интернет / В. Матеева, Д. Делчева // Изкуствоведски четения 2006. – София : Институт за изкуствознание при БАН, 2006. – С. 293–296.

16. *Матеева В., Делчева Д.* Фолклорните видеоматериали / В. Матеева, Д. Делчева // Изкуствоведски четения 2005. – София : Институт за изкуствознание при БАН, 2005. – С. 146–149.

17. *Матеева В., Станоева И.* Класификационна схема на типологичния каталог в Института за фолклор / В. Матеева, И. Станоева // Български фолклор. – 2001. – № 2–3. – С. 96–109.

18. Народна проза от Благоевградски окръг (Нови записи) / авт. колектив: Л. Даскалова, Д. Добрева, Й. Коцева, Е. Мицева. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1985. – Т. 58.
19. Народна проза от Пазарджишко / зап. И. Джуренов. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1980. – Т. 56.
20. Речник на термините от словесния фолклор. България. – Прага ; София : Етнологички институт – АН на ЧР, ИЕФЕМ–БАН, 2013 / *Slovník termínů slovesného folkloru*. Bulharsko. – Praha ; Sofie : *Etnologický ústav Akademie věd České republiky*, 2013.
21. Свети места в Софийско: Култове, разкази, образи / съст. и науч. ред. А. Георгиева. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2013.
22. *Стойкова Ст.* Български народни гатанки / Ст. Стойкова. – София : Наука и изкуство, 1970 ;² 1984.
23. *Стойкова Ст.* Български пословици и поговорки. – София : Колибри, 2007.
24. *Стойкова Ст.* Десет години Институт за фолклор / Ст. Стойкова // Български фолклор. – 1983. – № 3. – С. 71–80.
25. Странджански фолклор / зап. Г. Горов. – София : Издателство на Българската академия на науките, 1983. – Т. 57.
26. *Тодорова-Пиргова И.* Баяния и магии / И. Тодорова-Пиргова. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2003.
27. Фолклор от Сакар. Ч. 1. Разказен фолклор / авт. Е. Мицева. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2002. – Т. 62. – Ч. 1.
28. Фолклор от Сакар. Ч. 2. Песни и инструментални мелодии / авт. Н. Рашкова. – София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2009. – Т. 62. – Ч. 2.
29. *Юфу 3.* Български народни песни от селата Кяжна и Валя Драгулуй – Румъния / 3. Юфу. – София : Издателство на Българска академия на науките, 1991.
30. *Balkan and Baltic States in United Europe: Histories, Religions, and Cultures* / eds. E. Anastasova, M. Kõiva. – Sofia & Tartu : Парадигма, 2009.
31. *Bogdanova G., Pavlov R., Todorov G., Mateeva V.* Knowledge Technologies for Creation of Digital Presentation and Significant Repositories of Folklore Heritage / G. Bogdanova, R. Pavlov, G. Todorov, V. Mateeva. – *Advances in Bulgarian Science*, 2006. – Nr. 3. – P. 7–14.
32. *Daskalova Perkowski L., Dobrev D., Koceva J., Miceva E.* Typenverzeichnis der Bulgarischen Volksmärchen. Herausg. K. Roth /

L. Daskalova Perkowski, D. Dobрева, J. Koceva, E. Miceva. – Helsinki : Academia Scientiarum Fennica, 1995 (= FFC 257).

Переклад з болгарської І. С. Огієнко

SUMMARY

The history of field investigations, archiving and publication of folklore materials in Bulgaria since the beginning of the Bulgarian Renaissance, the period of the Bulgarian Literary Society (today – Bulgarian Academy of Sciences) foundation in Brail in 1869 is considered in the article. The history of the Bulgarian folkloristics after the liberation of Bulgaria from the Ottoman enslavement in 1878 is studied. The first institutions in the newly formed state, which collected and preserved folklore are described. Main attention is paid to the activity of the Institute of Folklore of the Bulgarian Academy of Sciences, established in 1973, which is a major scientific center of folkloristic research in Bulgaria.

A large-scale studies of the main verbal genres of Bulgarian folklore, like the youth epos, Haidutskyi epos, folk ballads, fairy tales and other genres of folk prose, done in 70s and 80s of the XXth century. These works include the investigation and creation of solid volumes with texts and abundant references from the edition *Collection of Folklore, Science and Literature*, which was founded in 1889 and is still publishing. The subject *Catalogue of Bulgarian Folklore Tales*, done according to the system of Aarne-Thompson and also translated into German is a significant thing of the analyzed period. Solid field investigations from four main regions of Bulgaria (Mykhailovhradska, Blahoyevhradska, Ivailovhradska and Razhradska), which materials have enriched the Archive of the Institute of Folklore and a considerable part of folk prose was published, also belong to this stage. The author considers in details the methods of field studies and written fixation, adaptation and archiving of the materials of the Archive of the Institute, as well as four types of catalogues, where the collected materials are systematized. During the last years the recordings done earlier were digitized, and the related research institutes worked out webpages with folklore materials, the most famous of which is *WebFolkBulgaria* of the Institute of Art Studies of BAS.

The main place in the article is devoted to diverse publishing activity of the Institute of Folklore, research methodology. It is stressed that on the early days of the Institute the philological method, represented by Acad. Petyr Dynekov was used, and after 1977 sociological method combined with semiotic and structural analysis applied by prof. Todor Ivanov Zhyvkov has been gradually used.

It is emphasized that after the changes of 1989 in the studies of the researches of the Institute considerable attention is paid to the forms of folklorism and modern phenomena both in villages and cities, new forms of folklore, such as the current political folklore, folklore of mass meetings, demonstrations and clashes, paranormal phenomena, pupil and student folklore, prison folklore, cultural tourism, everyday culture, gender studies, folklore of Bulgarians abroad and the various ethnic communities in Bulgaria. Anthropological method is widely used in the studies of folklore. There's a review of the periodicals of the Institute and, in particular, the magazine *Bulgarian Folklore* that is published according to the thematic issues, as the most important monographs of the researchers. Some scientific projects, including international plans with foreign Academies of Sciences, including Ukrainian one are represented in the article. Attention is paid to the work of the group of the researches as for the preservation of immaterial cultural heritage and the entering of the polyphonic women singing from Bystrytsia village, nestynarstvo and carpets from Chyprovtsi city to the list of world masterpieces of oral and non-material works.

Keywords: Bulgarian folkloristics, the history of folkloristics, field folklore investigations, archiving of folklore materials.